

ATƏT-in Bakı Ofisi

AZƏRBAYCANDA HÜQUQSÜNASLARIN VƏZİYYƏTİNƏ DAİR HESABAT

(Qeyri-rəsmi tərcümə)

Mart, 2005
Bakı, Azərbaycan

Bu sənəd Azərbaycanda vəkillik sahəsinin kritik vəziyyəti barədə məlumat vermək məqsədi daşıyır. Müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycan vəkiliyin inkişafı və qanunun aliliyi istiqamətində bir sıra addımlar atmışdır. 1995-ci ildə siyasi və fərdi hüquqlar nəzərdə tutan və məhkəmə hakimiyətinin səlahiyyətlərinin və müstəqilliyinin ayrılmamasına mandat verən yeni Konstitusiya qəbul edilmişdir. Azərbaycan ATƏT-ə üzv dövlət kimi, qanunun aliliyinə və müvafiq olaraq 1990, 1991 və 1994-cü illərdə qəbul edilmiş Kopenhagen, Moskva və Budapeşt Sənədləri də daxil olmaqla bir sıra sənədlərlə müəyyən olunmuş insan hüquqları standartlarına əməl etməyi bir öhdəlik kimi öz üzərinə götürmişdür. 2001-ci ilin yanvar ayında Azərbaycan Avropa Şurasına qəbul edilmişdir. Avropa Şurasının üzvü kimi, o, öz qanunvericiliyini Avropa standartlarına uyğunlaşdırmaq öhdəliyini daşıyır. O, həmçinin İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyasına qoşulmuşdur və bu hüquqlar pozulduğu halda daxili hüquq müdafiə vasitələri tükəndikdən sonra Strasburqda yerləşən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinə müraciət oluna biler. Cinayət işləri üzrə vəkiliyklə bağlı qanunvericilikdə islahatların aparılmasına baxmayaraq, qanunun yerinə yetirilməsi ilə bağlı vəziyyət əvvəlki kimidir; cinayət işləri üzrə vəkiliyik qapalı, möhkəm nəzarət altındadır.

Beynəlxalq hüquq cəmiyyəti bu vəziyyətlə bağlı dəfələrlə öz iradını bildirmişdir. Hələ 1999-cu ildə Beynəlxalq İnsan Hüquqları Liqası, cinayət işləri üzrə vəkiliyin qapalılığını insan hüquqlarının sui-istifadəsi nəticəsində zərərçəkmiş şəxslərin müdafiəsinin xeyli məhdudlaşdırılması kimi qiymətləndirərək bəyan etmişdir ki, «Cinayət əməllərində təqsirləndirilən dissidentlərin müstəqil vəkillər tərəfindən müdafiə olunmalarının qarşısının alınması insan hüquqları və cinayət mühakiməsi uğrunda geniş mübarizəni zəiflədəcəkdir»¹. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosu (ATƏT DTİHB) cinayət işləri üzrə vəkiliyin açıq olmasını Azərbaycan üçün prioritet məsələ kimi qoymuşdur. 23 və 24 iyun 2004-cü il tarixdə ABŞ Səfirliyi, ABA CEELİ və ATƏT DTİHB yeni Vəkillər Kollegiyasının formalaşdırılmasına dair konfrans keçirmişlər və bu konfransda Vəkillər haqqında Qanuna müvafiq olaraq yeni və geniş vəkillər assosiasiyasının yaradılması üçün bir sıra tövsiyyələr verilmişdir². ATƏT-in Bakı Ofisi yeni Vəkillər Kollegiyasının yaradılması ilə bağlı 11 noyabr 2004-cü il tarixli press relizində öz iradlarını bildirmişdir.³ Son vaxtlarda isə ATƏT özünün Məhkəmə Monitoringi üzrə Hesabatında bu problemi şərh etmişdir.⁴ Amerika Hüquqşunaslar Assosiasiyası Mərkəzi Avropa və Avrasiya Hüquq Təşəbbüsü («ABA CEELİ») də televiziya kanallarına verilən müsahibələrində və mətbuatdakı bəyanatlarında həmçinin öz iradını ifadə etmiş və bu prosesi tənqid etmişdir.⁵ Hüquq Cəmiyyəti Azərbaycan

¹ Beynəlxalq İnsan Hüquqları Liqası, «Azərbaycanda müstəqil vəkiliyklə bağlı Məhdudiyyətlər», sentyabr 1999-cu il, Bölüm I(C); <http://www.ilhr.org/ilhr/reports/legal/restrict.html>

² İştirakçılar: Prezident Aparatı, Ədliyyə Nazirliyi, Milli Məclis, ABŞ Səfirliyi, ABA CEELİ, ATƏT, "Yeni Vəkillər Kollegiyasının formalaşdırılması" ATƏT DTİHB və ATƏT-in Bakı ofisi, *Məhkəmə Monitoringi üzrə Hesabat*, Azərbaycan 2003-2004, Əlavə 6, Varşava və Bakı, 4 fevral, 2005

³ ATƏT tərəfindən 11 noyabr 2004-cü il tarixli press reliz

⁴ Bax, 2003 – 2004-cü illərdə Azərbaycanda Məhkəmə Monitoring Layihəsi üzrə Hesabat, «Vəkil seçmək hüququ», səh.13 (Azərbaycan versiyasında səh. 14) və «Tövsiyyələr», səh.38 (41), ATƏT DTİHB və ATƏT-in Bakı Ofisi, 4 fevral 2005-ci il.

http://www.osce.org/documents/odihr/2005/02/4233_en.pdf

⁵ 2 fevral 2005-ci il tarixdə ABA CEELİ tərəfindən press reliz

Prezidentinə öz internet səhifəsində müraciət ünvanlamışdır.⁶ Əlavə olaraq, Avropa Şurası, Monitoring Qrupunun 5-ci Hesabatında öz iradını ifadə etmişdir.⁷

Yeni vəkillər kollegiyası üzvlərinin sayının məhdudlaşdırılması

2004-cü ilin avqust ayında Vəkillər haqqında Qanuna düzəlişlər Prezident Əliyev tərəfindən imzalanmış və qüvvəyə minmişdir. Qanunun mahiyyəti və məqsədi cinayət işlərində fərdlərin müdafiə olunması üçün vəkillərin sayını artırmaqdan ibarətdir. Hər 22887 adama 1 vəkillə, Azərbaycanda vəkillərin sayının əhalinin sayına olan nisbəti YMD (Yeni Müstəqil Dövlətlər) arasında ən aşağı yerlərdən birini tutur.⁸

2004-cü ildə qəbul edilmiş Vəkillər haqqında Qanunun keçid müddəalarında nəzərdə tutulur ki, «lisenziya almış hüquqşunaslar» yeni Kollegiyanın üzvləri hesab edilməlidirlər: «belə ki, bu Keçid Müddəaları qüvvəyə minən gün mövcud Vəkillər Kollegiyasının üzvü olan şəxslərin və ödənişli hüquqi xidmətlər göstərmək üçün xüsusi icazəsi (lisenziyası) olan şəxslərin peşə imtahanı vermədən yeni Vəkillər Kollegiyasının tərkibinə daxil edilmək hüququ tanınmalıdır...». Beynəlxalq hüquq cəmiyyəti belə hesab edir ki, qanun, ilk növbədə, lisenziya almış 200-dən çox hüquqşunasın yeni Kollegiyaya üzvlüyünü nəzərdə tutur. Bu, ölkədə vəkillərin sayını iki dəfəyə qədər artırıb ilər və insan hüquqlarının müdafiəsi üçün real imkanlar yarada bilər.

Lakin buna baxmayaraq, Ədliyyə Nazirliyi və yeni Vəkillər Kollegiyasının Təşkilat Komitəsi qanunun lisenziyalı hüquqşunaslarla bağlı bu müddəasını çox dar və məhdud mənada təfsir etmişlər. Onlar, yalnız qanun qəbul edildiyi gün müddəti başa çatmamış və etibarlı olan lisenziyaya malik şəxsləri aid etmişlər. Beləliklə də, 4 avqust 2001-ci il tarixdən əvvəl lisenziya almış hüquqşunaslar «etibarlı» lisenziyaya malik hüquqşunaslar hesab edilməmiş və buna görə də onlara Kollegiyaya avtomatik üzvlük hüququ verilməmişdir. Ədliyyə Nazirliyi və Təşkilat Komitəsi tərəfindən verilən təfsirə əsasən, yalnız 62 hüquqşunas avtomatik üzvlük hüququ verən «etibarlı» lisenziyaya malik olmuşdur. Lakin bu hüquq hətta sonra da Təşkilat Komitəsi tərəfindən məhdudlaşdırılmışdır. Lisenziyaya malik 62 hüquqşunasdan üzvlüyə qəbul üçün müraciət etmək – qanunda öz əksini tapmamış kvalifikasiya tələb olunurdu. Lisenziyaya malik 62 hüquqşunasdan yalnız 36-sı «təsdiq olunmuş» və yeni Kollegiyanın təsis yığıncağına dəvət olunaraq üzvlüyə qəbul edilmişdir. Qanunun bu cür təfsiri açıq-aşkar qanunun mahiyyətinə ziddir. Burada, eyni zamanda, cinayət işləri üzrə vəkillik hüququnu inkar edən bir sıra hüquqi qaydalara və inzibati prosedurlara istinad edilir.

2004-cü ildə qəbul edilmiş Vəkillik haqqında Qanunda istinad edilən «lisenziya» 1998-ci ilin dekabrından sonra mahiyyət etibarilə heç bir məna kəsb etmir, belə ki, həmin vaxt Ədliyyə Nazirliyi bəyanat vermişdir ki, lisenziya əldə etmə cinayət işləri üzrə vəkillik hüququ vermir. Bu bəyanatın məqsədi Kollegiya üzvü olmayan lisenziyalı hüquqşunasların cinayət işlərində müdafiəçi qismində iştirak etmələrinin qarşısını almaq, bununla da cinayət işləri üzrə müdafiə xidmətləri üzərində Kollegiyanın monopoliyasını saxlamaqdan ibarət idi. Cinayət işləri üzrə vəkillik etmək üçün Kollegiyaya üzvlük tələb edən bu şərh 1999-cu il tarixli Vəkillər haqqında

⁶ www.lawsociety.org.uk

⁷ Avropa Şurası, CM(2004) 215 müd.8 dekbr 2004-cü il

⁸ «Əvvəlki» Kollegiyanın təxminən 350 üzvü var. Azərbaycanın əhalisi təxminən 8 milyondur.

Qanunda sistemləşdirildi. 2002-ci ilin sentyabrında lisenziyaları və onların yeniləşdirilməsini tələb edən qanun tamamilə ləğv edildi.⁹

Lisenziyalı hüquqşunaslar barəsində bu cür hüquqi və inzibati tədbirlər həyata keçirməklə Ədliyyə Nazirliyi və yeni Kollegianın Təşkilat Komitəsi tərəfindən verilən təfsir qeyri-səmimidir. Bu cür təfsirin verilməsində yalnız bir məqsəd vardır – lisenziyalı hüquqşunasların qəbul edilməsini və iştirakını məhdudlaşdırmaq, bu da qanunun mahiyyətinə və dilinə ziddir. Qanunun məqsədi cinayət işləri üzrə vəkilliyi açıq etmək və müstəqil vəkillik institutu yaratmaqdan ibarətdir. Lisenziyalı hüquqşunasların əksəriyyətinin kənarlaşdırılması, Kollegiyaya, cinayət işləri üzrə vəkillik üzərində öz monopoliyasını saxlamaq imkanını vermişdir.

Yeni kollegianın təsis yığıncığı

Üzvlüyün məhdudlaşdırılması ilə yanaşı, təsis yığıncığının keçirilmə üsulu əvvəlki rəhbərliyin mövqeyini təmin etdi. Təşkilat Komitəsi təsis yığıncığının keçiriləcəyi barədə yalnız beş gün əvvəlcədən xəbər verdi və bu da öz növbəsində iştirakin məhdud olması ilə nəticələnmişdir.¹⁰ Bununla yanaşı aşağıda ətraflı şərh edilən prosedur məsələlər də Kollegianın müstəqil olmadığını göstərir.

1. Təxirəsalınmadan edilən düzəlişlər

2004-cü il qanununda yeni Rəyasət heyətinə seçkilərin gizli qaydada, təzyiqlərə məruz qalma təhlükəsi olmadan müstəqil səsverməyə şərait yaranan üsulla keçirilməsi nəzərdə tutulurdu. 26 oktyabr 2004-cü il tarixdə, həftənin çərşənbə axşamı cünü, qanuna təcili düzəliş layihəsi Milli Məclisə təqdim olunmuş və o, gizli səsvermə tələbini ləğv etmişdir. Düzəliş qəbul edilmiş və 29 oktyabr 2004-cü il tarixdən qüvvəyə minmişdir, elə həmin gün də Təşkilat Komitəsi təsis yığıncığını çağırmışdır. Avropa Şurası tərəfindən təhlil edilən bu düzəliş qanunda fundamental dəyişiklik kimi qiymətləndirilmiş və təzyiq və təsir olmadan müstəqil səsvermə prinsipinə zidd olmuşdur. Bu həmçinin, qanunun qəbul edilməsi üçün bir il müddətində aparılan müzakirələrdən sonra, təcili düzəlişi məcburi etməklə, Ədliyyə Nazirliyinə və Təşkilat Komitəsinə olan inamı azaldır.

2. Yalnız üzvlər ?

Rəyasət Heyətinin Sədri və yeni Kollegianın Təşkilat Komitəsinin Sədri cənab Azər Tağıyev tərəfindən verilən məlumata görə təsis yığıncığına 406 hüquqşunas – 370 vəkil və lisenziyalı 36 hüquqşunas dəvət olunmuşdur. Dəvət olunmuş 377 üzv təsis yığıncığında iştirak etmişdir. Təsis yığıncığında iştirakçıların şəxsiyyətlərinin yoxlanılması üçün heç bir sistem və ya üsul olmamışdır. İştirakçılar tərəfindən qeyd olunmuşdur ki, təsis yığıncığında dəvət olunan üzvlər qismində xeyli sayıda mülki paltarda polis işçiləri iştirak etmişlər.

ABA CEELİ tərəfindən sorğu edilməsinə baxmayaraq, dəvət olunanların və iştirakçıların siyahısı açıqlanmamışdır. Lisenziyalı hüquqşunasların, həmçinin,

⁹ Prezidentin 782 №-li Fərmanı ilə «ödənişli hüquqi xidmətlər» xüsusi icazə (lisenziya) tələb olunan fealiyyət növlərinin siyahısından çıxarıldı. 2 sentyabr 2002-ci il

¹⁰ 29 oktyabr 2004-cü il tarixdə Təşkilat Komitəsi elan etmişdir ki, təsis yığıncığı 3 noyabr 2004-cü il tarixdə keçiriləcəkdir.

Kollegiya üzvlərinin adlarının bildirilməsi ilə bağlı əvvəlki sorğular da rədd edilmişdir. ABA CEELİ-yə bildirilmişdir ki, vəkilin şəxsiyyəti «məxfi» saxlanılmalıdır. Təsdiq edilmiş hüquqsünasların adları heç vaxt gizli saxlanılmamalıdır. Müdafiə hüququndan istifadə etmək istəyən şəxs üçün səlahiyyətli (tələblərə uyğun) vəkillərin adları açıqlanmalıdır.

3. Qeyri-demokratik prosedurlar

Təsis yığıncağı elə bir üsulla keçirilmişdir ki, iştirakçıların məqsədəməvafiq qaydada iştirakına heç bir imkan yaradılmamışdır. Yığıncaqdan əvvəl və yığıncaq zamanı, gündəlik və ya səsverməyə çıxarılaçaq təklif edilən Nizamnamənin surəti dəvət olunmuş üzvlərə təqdim olunmamışdır. Adların açıqlanmasından başqa Rəyasət Heyətinə namizədlərin irəli sürülməsinə heç bir imkan yaradılmamışdır. İştirakçılar öz platformalarını müzakirə etməyə cəhd edərkən onlar Təşkilat Komitəsinin Sədri tərəfindən kobud formada susdurulmuşlar. Təşkilat Komitəsinə müraciət etmək üçün heç bir mikrofon və ya pult olmamışdır. Əsasən, səslərin hesablanmasına görə məsuliyyət daşıyan hesablama komitəsi üçün namizədlər qəbul edilməmişdir. Hesablama komitəsi üçün İştirakçılara təqdim olunan namizədlər yalnız Təşkilat Komitəsi tərəfindən təklif olunan şəxslər olmuşlar.

4. Səsvermə

Gizli səsvermədən açıq səsverməyə keçməklə səsvermə üsulunun dəyişdirilməsinə dair təxiresalinmadan edilən düzəlişə baxmayaraq, Təşkilat Komitəsi bu məsələni təsis yığıncağında iştirakçıların müzakirəsinə çıxartmışdır. Açıq səsvermədə iştirakçılar səsvermənin gizli keçirilməsinin lehinə səs vermişlər. Proses qayda pozuntuları ilə və xaotik keçməklə gecə yarısına qədər davam etmişdir. Paylanmış seçki (səsvermə) bülletenlərinin sayını və kimin səsvermədə iştirak etdiyini yoxlamaq mümkün olmamışdır. Seçki (səsvermə) bülletenləri paylanılmamışdan əvvəl sayılmamışdır; seçki (səsvermə) bülletenləri şəxsən doldurulmamışdır; bəzi mərhələlərdə bülleten almaq üçün şəxsiyyətin təsdiq olunması tələb olunmurdu; səsvermə kabinetləri çoxlu sayıda adamlı əhatələnmişdi və bu, prosesin müşahidə olunmasının qarşısını alır və səsvermə zamanı saxtakarlıq üçün imkan yaradırı.

Təsis yığıncağı barədə rəy

Kollegiya və Rəyasət heyətinin üzvləri, təsis yığıncağında beynəlxalq təşkilatların sadəcə iştirakından öz metodologiyalarına bəraət qazandırmaq üçün istifadə edərək bir sıra media açıqlamalar vermişlər. IWPR tərəfindən verilən məlumatə əsasən, Tağıyev bildirmişdir ki, «Konfransda ATƏT-in Bakıdakı nümayəndələri və Amerika Birleşmiş Ştatlarının Hüquqsünaslar Birliyinin [ABA CEELİ nəzərdə tutulur] nümayəndələri iştirak etdiyindən heç bir qanunsuzluq baş verə bilməz».¹¹ ABA CEELİ, ATƏT, AŞ, GTZ və ABŞ Səfirliyinin nümayəndələri təsis yığıncağında yalnız müşahidəçi qismində iştirak etmişlər. Beynəlxalq ictimaiyyət iclasın aparılma yolu və ya üsulu üzərində heç bir nəzarət həyata keçirməyib. Müşahidəcilər aşağıda göstərilən prosedur çatışmamazlıqlarla müşayiət olunan prosesi müşahidə etmişlər.

¹¹ IWPR (Müharibə və sülh araşdırmları institutu), «Azərbaycan Vəkilləri Hiddetlənir» Samirə Əhmədbəyli, CRS № 264, 1 dekabr 2004; bax, həmçinin, Zerkalo, «Azərbaycanda vəkiliyin inkişafında yeni addımlar» Rafiq Quliyev, 5 dekabr 2004-cü il

Beynəlxalq ictimaiyyət və ölkə ictimaiyyəti təsis yiğincağının təşkili prosesini və yiğincaqda tətbiq olunan prosedurları pisləmişlər. Yeni Kollegiyanın təşkili ilə əlaqədar Ədliyə Nazirliyinə, Təşkilat Komitəsinə və Rəyasət Heyətinə qarşı rayon məhkəmə orqanında beş iddia qaldırılmışdır. Birbaşa Konstitusiya Məhkəməsində üç iddia qaldırılmışdır.

Nəsimi Rayon Məhkəməsində üç məhkəmə işi qaldırılmışdır: biri - lisenziyalı 18 hüquqşunasın iştirakı ilə; biri - lisenziyalı 4 hüquqşunasın iştirakı ilə və biri - lisenziyalı bir hüquqşunasın iştirakı ilə. Bundan əlavə Yasamal Rayon Məhkəməsində iki iş qaldırılmışdır – hər iki iş lisenziyaya malik 2 hüquqşunasın iddiaları əsasında qaldırılmışdır. Hər iki rayon məhkəməsi bu beş iddianın hamisini rədd etmişdir. Rayon məhkəməsi və apellyasiya səviyyəsində rədd edilmiş Yasamal Rayon Məhkəməsindəki hər iki iş və lisenziyalı 4 və 1 hüquqşunasın iştirakı ilə Nəsimi Rayon Məhkəməsində qaldırılmış iki iş üzrə Ali Məhkəməyə apellyasiya şikayəti verilmişdir. Lisenziyalı 18 hüquqşunasın iştirakı ilə Nəsimi Rayon Məhkəməsində qaldırılmış iş üzrə apellyasiya şikayəti verilmişdir. Konstitusiya Məhkəməsindəki hər üç iş məhkəmə tərəfindən rədd edilmişdir.

Bütün işlərdə cavabdehlər məhkəməyə gəlməkdən imtina etmişlər. Bu institutların xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, onlar məhkəmədə öz müdafiələrini təmin etməlidirlər.

Məhkəmələrin bu işlərə baxmaqdan imtina etmələrinin əsası – Vəkillər haqqında Qanunda nəzərdə tutulmadığı üçün təsis yiğincağının qanuniliyi/qeyri-qanuniliyi barədə məhkəmələrin qərar verə bilməməsi – məhkəmələrə çatım (müraciət) hüququnu nəzərdə tutan İnsan Hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin açıq-aşkar pozulmasıdır.

Vəkillər kollegiyasına qəbul imtahanına hazırlıq

Beynəlxalq hüquq ictimaiyyəti, həmçinin, Vəkillər Kollegiyasına qəbul üzrə yazılı imtahana hazırlıq prosesinin qapalı və qeyri-şəffaf olması ilə bağlı öz iradlarını bildirir.

1. Qeyri-şəffaf proses

Beynəlxalq hüquq ictimaiyyəti öz yardımını təklif etdiqdə, Kollegiya belə bir mövqe tutmuşdur ki, o, bu məsuliyyəti ötürə və ya bölüşdürübilməz, belə ki, 2004-cü il qanununa görə Rəyasət Heyəti Vəkillik Kollegiyasına qəbul imtahanını hazırlayan yeganə səlahiyyətli orqandır. Nəticədə Rəyasət Heyəti özü imtahan suallarını tərtib etmiş və yoxlamışdır. Suallar, vəkillərdən, hüquq professorlarından, hakimlərdən, hüquq-mühafizə orqanlarının nümayəndələrindən və İxtisas Komissiyası üzvlərindən ibarət kiçik xüsusi peşəkar qrup tərəfindən təqdim olunmuşdur. İmtahanın keçirilməsində İxtisas Komissiyasının rolü Rəyasət Heyəti tərəfindən müəyyən olunan qaydalarla məhdudlaşdırılmışdır. İmtahanda hansı sualların istifadə ediləcəyi barədə son qərar Rəyasət Heyəti tərəfindən qəbul edilmişdir. İmtahana hazırlıq materialları imtahandan əvvəl hazırlıq məqsədləri üçün açıqlanmamışdır. İmtahanla bağlı bütün şikayətlərə Rəyasət Heyəti, yəni imtahan üçün qaydaların müəyyən olunmasına görə məsuliyyət daşıyan həmin (eyni) orqan tərəfindən baxılmamalıdır.

Bu proses tədricən qapalı, qeyri-şəffaf sistemin yaranması ilə nəticələnmişdir. Test materiallarının əvvəlcədən nəşr olunmaması qərarı, ictimaiyyətin qanunlara çatımının məhdud olduğu bir ölkədə, ilk növbədə, hədsiz xeyli sayda namizədin imtahanı verə bilməməsi ilə nəticələnmişdir. Sualların daha geniş hüquq ictimaiyyətinə açıqlanmaması və onların rəyinin öyrənilməməsi imtahanda hüquqla əlaqəsi olmayan sualların verilməsi ilə nəticələnmişdir. Məsələn, bir imtahan sualında sorğu edilir: *Şimali Afrika ölkələrinəndən hansının həm Aralıq dənizində, həm də Atlantik Okeana çıxışı vardır?* (a) Misir; (b) Mərakeş; (v) Tunis; (q) Liviya (ğ) Əlcəzair. İmtahanla bağlı şikayətlərə müstəqil orqan tərəfindən baxılmasına imkan yaradılmaması proses zamanı qanun qarşısında məsuliyyətin olmamasına şərait yaradır.

2. Vaxtin məhdudlaşdırılması

Vəkillər Kollegiyasına qəbul üzrə imtahan üçün ərizələr Kollegiya tərəfindən 2005-ci il 7 yanvar tarixdən - 30 yanvar tarixdək - bir aydan da az müddətdə qəbul edilmişdir. Bu çox qısa vaxt çərçivəsi 5 ərizənin imtahan vermək hüququndan məhrum edilməsi ilə nəticələnmişdir, bunun səbəbi isə onların malik olduqları xarici diplomların (Rusiya Federasiyasının universitetlərinin diplomları) ərizə qəbulu üçün nəzərdə tutulmuş qısa vaxt ərzində müvafiq orqanlar tərəfindən təsdiq edilməsinin qeyri-mümkünlüyü olmuşdur. Beynəlxalq ictimaiyyətin mövqeyi belədir ki, bu şəxslərə onların müraciətlərinin rədd edilməsi ilə bağlı apellyasiya hüququ verilməlidir.

Bundan əlavə, Kollegiya 27 yanvar 2005-ci il tarixdə - yalnız 10 gün əvvəlcədən - imtahanın 6 fevral 2005-ci il tarixdə keçiriləcəyini elan etmişdir. Ərizənin belə bir qısa vaxt ərzində imtahana lazımi səviyyədə hazırlanması çox çətin görünür. Bununla yanaşı test hazırlıq materiallarının təmin olunmaması imtahandan keçən namizədlərin sayının məhdudluğuna təsir göstərən meydardır.

3. Ərizəcilərin (namizədlərin) sayının məhdudlaşdırılması

Ərizə qəbulu üçün nəzərdə tutulmuş müddətin yekununda 359 ərizə qəbul edilmişdir. Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin Sədri cənab Azər Tağıyev tərəfindən beynəlxalq ictimaiyyət nümayəndələrinə verilən məlumatə görə 100-dən çox potensial namizədin imtahana buraxılış üçün sənədləri qaydasında olmadığından onlara qeyri-rəsmi olaraq imtina edilmişdir.

Qeyri-rəsmi imtina edilmiş ərizəcilərin eksəriyyətinə bildirilmişdir ki, onlar Kollegiyaya üzvlük üçün, 2004-cü il qanununu ilə hüquq sahəsində tələb olunan üç illik təcrübəyə malik deyillər. Cənab Tağıyev beynəlxalq müşahidəçilərə bildirmişdir ki, «Üç illik təcrübəyə» yalnız dövlət institutundakı və ya qanuni qeydiyyata alınmış təşkilatdakı təcrübə aid ola bilər. O. həmcinin bildirilmişdir ki, Kollegiya üzvü olmayan hüquqşunasların vəkalətnamə əsasında iştirak etdikləri mülki məhkəmələrdəki təcrübələri «hüquq təcrübəsi» kimi tanınmır. Baxmayaraq ki, Mülki Prosesual Məcəllədə vəkalətnamə əsasında təmsilçilik nəzərdə tutulur. Bu qanunu baxmayaraq, cənab Tağıyev bu fəaliyyəti «qanunsuz» adlandırmışdır. Beynəlxalq ictimaiyyətin mövqeyi belədir ki, burada qanuna çox məhdud təfsir verilmişdir, bu, bilavasitə Mülki Prosesual Məcəlləyə ziddir və mülki işlərə çıxan hüquqşunasların hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına və bununla da Kollegianın monopoliyasını genişləndirməyə cəhd etməkdir; bu, qanunun məqsədinə və mahiyyətinə ziddir.

Vəkillik Kollegiyasına qəbul imtahanı günü

ATƏT-in Bakı Ofisinin, ATƏT-in DTİHB, Avropa Şurasının və ABA CEELİ-nin nümayəndələri imtahan prosesini müşahidə etmişlər. Müşahidəçilər imtahanın Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası tərəfindən lazımı qaydada idarə olunmasının şahidi olsalar da, lakin beynəlxalq hüquq ictimaiyyəti imtahana qədərki proseslə bağlı öz narahatçılığını bildirir. Xüsusiylə də, yuxarıda qeyd olunduğu kimi ərizələrin qəbulu və yekun olaraq imtahana buraxılanların müəyyən olunması prosesi çox məhdud olmuşdur. Əlavə olaraq, müşahidəçilər qeyd etmişlər ki, imtahan verənlər arasında yalnız 41 nəfər qadın olmuşdur və imtahan verənlərin əksəriyyəti 40 yaşından yuxarı kişilər olmuşdur. Test verən məhdud sayıda şəxsən, 347 nəfərdən, nəticədə yalnız 144 nəfər imtahandan keçmişdir. Bu say şifahi imtahan zamanı bir az da azalacaq. Nəticədə Kollegiyaya qəbul edilmiş yeni üzvlərin sayı çox az olacaqdır.

Qanunvericilikdə düzəlişlər

Son olaraq, beynəlxalq hüquq ictimaiyyəti, Kollegiya üzvlərinin üzərinə düşən işin həcmini genişləndirəcək qanunvericilikdə aparılan son düzəlişlərlə bağlı öz iradlarını bildirir. Bu iradlar xüsusiylə (1) Həmkarlar İttifaqları haqqında Qanuna edilən düzəlişlərlə (belə ki, bu düzəlişlər İttifaqlardan tələb edir ki, hüquqi xidmətlər üçün Kollegiya üzvlərinə müraciət olunsun) və (2) Vəkillər haqqında Qanuna müvafiq qaydada lisenziya almadan «ödənişli hüquqi xidmətlər» göstərilməsinə və «vəkil» adından istifadə olunmasına görə cərimə nəzərdə tutan İnzibati Xətalar Məcəlləsinə edilən düzəlişlərlə əlaqədardır. Bu düzəlişlər vəkiliyi məhdudlaşdırır və «vəkil» sözü üzərində Kollegiyanın monopoliyasına imkan yaradır. Vəkilliklə bağlı digər məhdudiyyətlər Vəkillər haqqında Qanunun vəkiliyin açıq olması ilə bağlı məqsədinə bilvasitə ziddir.

Bundan əlavə Konstitusiya Məhkəməsinə çatım hüququ da məhdudlaşdırılmışdır. Vəkil Konstitusiya Məhkəməsindəki proseslərdə iştirak hüququ üçün xüsusi imtahan verməlidir. Kollegiya üzvü olmayanlar hətta imtahanda iştirak edə bilməzlər. Beləliklə də, Konstitusiya Məhkəməsi qarşısında vətəndaşları təmsil edəcək vəkillərin sayı artmaq əvəzinə azalmışdır.

TÖVSIYYƏLƏR

Yuxarıda qeyd olunan iradları nəzərdən keçirərək, aşağıdakı tövsiyyələr təqdim olunur:

1. Lisenziyalı bütün hüquqşunasların kollegiyaya daxil edilməsi

«Xüsusi icazə (lisenziyalar) tələb olunan fəaliyyət növlərinin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 637 №-li Fermanına müvafiq olaraq, lisenziya əldə etmiş bütün hüquqşunaslar gecikdirilmədən Vəkillər Kollegiyasına üzvlüyə qəbul edilməlidirlər. Qəbul üçün lisenziyanın təsdiq edilməsindən əlavə tələblər qoyulmamalıdır. Lisenziyalı bütün hüquqşunaslara onların qəbul edilməsi barədə yazılı bildiriş göndərilməli və bütün üzvlərin iştirakı ilə yeni təsis yığıncağı keçirilməlidir.

2. Yeni təsis yiğincağı

3 noyabr 2004-cü il tarixdə keçirilmiş təsis yiğincağında lisenziyalı bütün hüquqşunaslar iştirak etmədiyi üçün yeni təsis yiğincağının keçirilməsi zəruridir. Üzvlər yeni Nizamnamə qəbul etməli, Rəyasət Heyətini seçməli və qanunda nəzərdə tutulduğu kimi Kollegiya ilə bağlı digər bütün məsələləri müəyyən etməlidirlər. Proses ədalətli və demokratik keçməlidir.

3. Vəkillik Kollegiyasına qəbul imtahani

Vəkillik Kollegiyasına ikinci qəbul imtahani altı ay ərzində keçirilməlidir. İmtahan keçiriləcəyi tarix ən azı üç ay əvvəlcədən elan olunmalıdır. Bu, fəndlərə, lazımı sənədləri əldə etmək üçün kifayət qədər vaxt imkanı verməlidir. İmtahana lazımı səviyyədə hazırlanmaq üçün test hazırlıq materialları ən azı imtahandan qırx beş gün əvvəl nəşr edilməlidir. Sualların düzgün seçilməsini və fəndlərin hüquqi biliklərinin yoxlanılmasını təmin etmək üçün test sualları lazımi qaydada yoxlanılmalıdır.

4. Müstəqil Apellyasiya Şurası

İmtahana buraxılış üçün ərizələrin qəbulu və imtahanın (həm yazılı, həm də şifahi) öz ilə bağlı qərarlardan apellyasiya şikayətinin verilməsi prosesi müəyyən olunmalıdır. Bu prosedurlar imtahan gününün elan olunması ilə eyni vaxtda açıqlanmalıdır. Şikayətlərə, Rəyasət Heyəti deyil, müstəqil orqan baxmalıdır.

ATƏT-in Bakı Ofisi və ABA CEELİ bu məktubda göstərilən iradların müzakirə olunması üçün 10 gün ərzində görüş keçirməyi xahiş edir. Əlavə olaraq, sizin bu məktubu aldiğiniz 10 gün ərzində onun surəti Bakıdakı bir sıra Səfirliklərə göndəriləcəkdir. Görüş üçün münasib tarixi müəyyənləşdirmək məqsədilə ATƏT-in Bakı Ofisində İnsan Hüquqları üzrə Məsul Şəxs - Andreas Buş və ABA CEELİ-nin Bakı Ofisində Ölək üzrə Direktor Lin Sferrazza ilə əlaqə saxlamağınız xahiş olunur. Vaxt sərf etdiyinizə və bu çox önəmli məsələyə diqqətinizə görə təşəkkür edirik.

14 mart 2005-ci il

ATƏT-in Bakı Ofisi

ABA CEELİ - Bakı